

Atıf (cite): Kızıltepe, B. (2025). Risâletü'n-Nushiyye'de Eylem-Ortaç i- Ana Yardımcı Eylemi Yapısında Kurulan Birleşik Eylem Öbeklerinde Görünüş, *Kocatepe Beşeri Bilimler Dergisi*, 4 (1), 45-58

Makale Türü: Araştırma | Paper Type: Research

Risâletü'n-Nushiyye'de "Eylem-Ortaç i- Ana Yardımcı Eylemi" Yapısında Kurulan Birleşik Eylem Öbeklerinde Görünüş

Bekir KIZILTEPE¹

Risâletü'n-Nushiyye'de "Eylem-Ortaç i- Ana Yardımcı Eylemi" Yapısında Kurulan Birleşik Eylem Öbeklerinde Görünüş

Özet

Rus Türkologlar başta olmak üzere Avrupalı Türkologların uzun zamandır üzerinde durduğu görünüş kategorisi son yıllarda Türkiye'deki Türkologların da dikkatini çekmiştir. Bununla birlikte yapılan çalışmalarda görünüş kategorisinin mâhiyeti tam olarak anlaşılamadığı için görünüş hep zaman, kılımsız ve kiplik kategorileriyle beraber ele alınmıştır. Bundan dolayı görünüş, kiplik ve zaman kategorileri iç içe girmiştir. Görünüş kategorisinin diğer kategorilerden bağımsız olarak ele alınamayışının en önemli nedenlerinden birisi zaman ve kiplik kategorisinin dilbilgisel işaretleyicileri ile görünüş kategorisinin dilbilgisel işaretleyicilerinin aynı olmasındandır. Bu makalede, bir eylemin üzerine iki zaman ekinin üst üste gelerek hikâye birleşik zaman şeklinde bir yapının oluştuğu bundan dolayı da görünüş kategorisini özellikle zaman kategorisiyle aynı bağlamda değerlendiren ve görünüş konusunu zaman kayması olarak yorumlayan çalışmalar tenkit edilerek görünüş kategorisinin zaman kategorisinden ayrı olarak değerlendirilmesinin gerektiği tezi savunulmuştur. Makalede görünüş kategorisinin teorisi anlatıldıktan sonra bu teoriden yola çıkarak Eski Anadolu Türkçesi dönemi Türk şair ve mutasavvıfı Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye adlı eserinden alınan örnekler üzerinden görünüş kategorisi işaretleyicileri gösterilmiştir.

Aspect in Compound Action Phrases Formed in the Structure of Action-Mediator i- Main Auxiliary Action in Risâletü'n-Nushiyye

Abstract

The category of aspect, which has long been emphasized by European Turkologists, especially Russian Turkologists, has attracted the attention of Turkologists in Turkey in recent years. However, since the meaning of the aspectual category has not been fully understood in the studies, aspect has always been handled together with the categories of tense, modality and modality. Therefore, the categories of aspect, modality and tense are intertwined. One of the most important reasons why the category of aspect cannot be handled independently from the other categories is that the grammatical markers of tense and modality are the same as the grammatical markers of aspect. In this article, it is argued that two tense suffixes overlap on a verb and a structure in the form of hikâye compound tense is formed, therefore, the studies that evaluate the category of aspect in the same context with the category of tense and interpret the issue of aspect as a time shift are criticized and the thesis that the category of aspect should be evaluated separately from the category of tense is defended. In the article, after explaining the theory of the category of aspect, based on this theory, the markers of the category of aspect are shown through examples taken from the Risâletü'n-Nushiyye of Yunus Emre, a Turkish poet and mystic of the Old Anatolian Turkish period.

Anahtar Sözcükler: Dilbilgisel görünüş, Birleşik eylem öbekleri, Risâletü'n-Nushiyye, Eylem-ortaç i- Ana yardımcı eylemi

Key Words: Grammatical aspect, Compound action phrases, Risâletü'n-Nushiyye, Action-mediator i- Main auxiliary action

¹ Doktora Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, bekirkiziltepe001@gmail.com, 0009-0005-4018-2229

1. Giriş

1.1. Teorik Art Alan

1.1.1. Türkiye Türkçesinde Görünüş Kategorisinin Ele Alınışı

Türkçe alanyazınındaki dilbilgisi kitaplarında tümcelerdeki yüklemleştircilerin zaman kategorisi dışında görünüş bildirdiği gerçeği, Lars Johanson'un 1971 yılında kaleme aldığı "Aspekt im Türkischen" adlı eserine kadar neredeyse hiç dikkate alınmamıştır (Aydemir, 2019: 15). Türkiye Türkolojisinde durum böyleyken yurt dışında görünüş kategorisiyle ilgili ilk tartışmaların Sovyet Türkolojisinde başladığını görüyoruz. "Vid" terimini Rusça görünüş zıtlığı için kullanan Sovyet Türkolojisi bu uyumsuzluğu çözmek için 1956 yılında Almatı'da görünüş araştırmaları konferansı düzenlemiştir. A. A. Yuldaşev gibi Türk dillerinde görünüş kategorisinin varlığını kabul edenlerin yanı sıra V. M. Nasilov, B. A. Serebrenikov gibi Türkçede görünüş kategorisinin varlığını kabul etmeyen Rus Türkologları da vardır. V. A. Bogoroditskiy, Türkçedeki görünüş kategorisinin Avrupa dillerinden biçimsel olarak farklı olduğunu ancak Rusçadaki biçimlere bir yönüyle benzediğini söylemiştir. Görünüş kategorisiyle ilgili bu vb. tartışmalar Sovyet Türkolojisinde bu şekilde ilerlemişken son yapılan çalışmalarda Türk dillerinde görünüş kategorisinin reddedilmesi ağır basmıştır. Rus Türkologlar tarafından böyle bir çıkarım yapılmasının en önemli yanı ise Türkiye Türkolojisinde görünüş kategorisine çok az yer verilmiş olmasındandır (Johanson, 2016: 53-54). Nitekim görünüş konusu birçok öğrenci hatta birçok alan uzmanı için henüz yeni bir konudur. Zira Cumhuriyet'in başlarından 2000'li yılların başlarına kadar yazılan dilbilgisi kitaplarında Tahsin Banguoğlu, Muharrem Ergin, Tahir Nejat Gencan gibi dilciler görünüş konusunu ele almamışlardır. Bunlar içerisinde Gencan fiil kiplerinde anlam kayması başlığı altında görünüş kategorisine değinmekle yetinmiştir (Dilâçar, 1974: 165-166). Korkmaz ise görünüş kategorisini anlam, işlev ve zaman kayması olarak değerlendirmiştir (2003: 577). Yaman da zaman kayması adını verdiği görünüş kategorisinin zaman eklerinin başka zamanları bildirmesiyle ortaya çıktığını söylemiştir (1999: 31). Görünüş kategorisinin henüz yeni yeni Türkçe alanyazınında işlenmeye başlamasının hareket noktası ise eylemin bir bütün olarak görülmesi ve bu bütünlük içerisinde zamanla aynı gibi fakat ondan ayrı bir kategoride olduğunun fark edilmesi ile olmuştur (Aslan Demir, 2014: 39). Daha sonra özellikle Otto Böhtlingk'in yazdığı "Saha Dili Üzerine" adlı kitap ile eylemlerde görünüş kategorisinin incelenmesi hız kazanmıştır (Musaoğlu ve Kirişcioğlu, 2008: 8).

1.1.1.1. Görünüş Teriminin Adlandırılışı

Aspect terimi Türkçeye “görünüş” olarak çevrilmiş ve kullanımı bu şekilde yaygınlaşmıştır. Fakat bazı araştırmacılar tarafından görünüş terimi yerine bakış teriminin tercih edilmesi de görünüş sözcüğünün yapısıyla ilgili bir durumdur. Çünkü “görünüş teriminin oluşturulduğu görün- fiili, dönüşlü çatıdadır.” Bu yüzden “Aspekt” terimini tam olarak karşılamamaktadır.

“Çünkü ‘Aspekt’ kelimesinin anlamında, çekimli fiilin ifade ettiği ‘olay’ın kendi kendine bir ‘görünme’si değil, bilakis konuşanın onu ‘nasıl gördüğü’ vardır; bir başka deyişle, işi yapan, ‘olay’ değil, ona bakan insandır. Nitekim aspekt kelimesi de Latince aspektus<ad-spektus<specto ‘bakmak, görmek’ fiilinden türetilmiştir. Bu yüzden ‘Aspekt’te bir ‘olay’ın ‘farklı yerlere odaklanan bakışlarla değerlendirmesi’ (‘unterschiedlich orientierte Perspektivische Ideen’) söz konusudur” (Johanson 1994: 247’den akt. Uğurlu, 2003: 2-3).

1.1.1.2. Kılınış-Görünüş Ayrımı

Kılınış kategorisinin sözlüksel görünüş kategorisi başlığı altında ele alınmasından dolayı kılınış ve görünüş kategorileri zamanla karışmış ve biri diğerinin yerine kullanılmaya başlanmıştır (Baloğlu, 2020: 30). Sadece Türkçede değil birçok dilde görünüş terimi kılınış terimiyle eşanlamli tutulmuştur. İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve İspanyolcada “aspect” Almanca ve Rusçada ise “vid” terimleriyle hem kılınış hem de görünüş terimleri karşılanmıştır (Dilaçar, 1974: 159-171). “Vid” terimini Türkçe için kullanan N. A. Baskakov bununla kılınışı kast ettiğini ifade etmiştir. Görünüş ve kılınış terimlerinin ayrılığına dikkat çekenler de olmuştur. Bunlardan 1954 yılında Mihaylov tarafından “Perifrasticheskiye formı i kategoriya vida v turetskom glagole” (Perifrastik Biçimler ve Türkçe Fiilde Kılınış Kategorisi) adlı kitabının 1965 yılındaki gözden geçirilmiş yeni baskısında adının “Perifrasticheskiye formı turetskogo glagola” (Türkçe fiillerin Perifrastik Biçimleri) olarak değiştirilmiş olması görünüş teriminin kılınış teriminden ayırt edilmesi bakımından önemlidir (Johanson, 2016: 53-54). Görünüş ile kılınış ayrımı yapan ilk araştırmacılardan birisi Agop Dilâçar olmuştur. Dilâçar, görünüş ulamını kılınış ulamından ayırt etmek ister ve bunun için öznel-nesnel kavramlarını kullanır (1974: 161-162). Buna göre kılınış ulamının anlamının eylemin içyapısında bulunduğunu bu yüzden nesnel olduğunu, görünüş ulamının anlamının ise eylemin çekimli şekillerinde ortaya çıktığını dolayısıyla öznel olduğunu söyler. “Başka bir ifade ile görünüş, kılınış üzerinde işlem yapar ve onu belirli bakış açılarıyla

sunar” Simith, kamera metaforu örneği ile kılınış ile görünüş arasındaki ilişkiyi açıklamıştır (Aslan Demir, 2014: 39). Bu örneğe göre:

“Görünüşsel bakış açıları nesneleri alıcı için görünür hâle getiren bir kamera lensi gibi işlev görürler. Kılınışlar, bakış açısı lenslerin üzerinde çalıştığı nesnelerdir. Kamera lensleri bir resimde nesnelerin görülebilir olması için nasıl gerekliyse, görünüş de söz konusu kılınışın cümlede görülebilir olması için aynı derecede gereklidir” (Simith, 1991: 61’den akt. Aslan Demir, 2014: 39).

Kılınış, görünüş ve zaman kategorileriyle yakından ilgili olsa da onlardan farklı bir kategori oluşturmaktadır (Bacanlı, 2009: 13-15). Kılınış, sözlüsel kategori olarak eylemin sözlük anlamını belirlemede kullanılır. Bu yönüyle daha çok eylemin iç zamanıyla ilgilidir (Karadoğan, 2009: 6-10). Aynı şekilde Huber de kılınışın eylemlerin anlamıyla ilgili olduğunu “bazen iç içe girdiğini, eylemin dile getirdiği başlama, son bulma, yineleme, karşılıklı yapma, sürme, bir anda olma, küçük küçük hareketlerle yapılma gibi anlamların kılınış olarak ele alındığını belirtir” (Baloğlu, 2020: 36). Tüm bu tanımlardan hareketle kılınış ve görünüş arasındaki ayrım şu şekilde yapılabilir.

“Kılınış, leksikal bir kategoridir. Görünüş, gramatikal bir kategoridir.
Kılınış, eylemin yapılış tarzı, akışı, gerçekleşme şekli ve evre yapısıyla ilgilidir. Görünüş, olaya zaman hattı üzerinde nasıl bakıldığıyla ilgilidir.
Kılınış, fiilin leksik anlamı ona eklenen özel parçacıklar, yardımcı fiiller veya yapım ekleriyle belirtilir. Görünüş, söz dizimi veya çekimle belirtilir.
Kılınış, fiilin leksik anlamları ve türetme morfolojisiyle ilgilidir. Görünüş, fiilin çekim morfolojisiyle ilgilidir” (Baloğlu, 2020: 21).

1.1.1.3. Görünüş Nedir?

Görünüşün tanımını yapan araştırmacılardan Vardar (2007: 105-106) görünüş terimini, eylemin anlattığı hareketi, konuşucunun nasıl gördüğünü belirten dilbilgisel kategori olarak açıklamıştır. Korkmaz ise “fiilin, çekimli şekliyle anlattığı işin ve gösterdiği zamanın dışında özel değerlendirmeye dayanan kişisel ve özel bir anlam taşıması ve farklı bir oluş, farklı bir meydana geliş tarzı göstermesi durumu” şeklinde açıklamıştır (1992: 74-75). Comrie ise “görünüş kavramını, bir durumun kendi iç zamansal özellikleri bağlamında değişik açılardan gözlemlenmesi” olarak açıklamıştır (Comrie, 1976:3’den akt. Baloğlu, 2020: 19). Johanson’a göre ise “görünüş, olayları kendi sınırları (başlangıç ve bitiş sınırı)

bağlamında gözlemlemeye imkân veren öznel bakış açılarını ifade eden dil bilgisel bir kategoridir” (Johanson, 1994’den akt. Baloğlu, 2020: 20). Kononov ise olumluluk-olumsuzluk, yeterlilik-yetersizlik şeklinde bir ayrımla eylemdeki görünüşü izah etmeye çalışmıştır (Koşumcu, 2023: 329). Aslan Demir (2014: 39) ise eylemin içyapısına dikkat çekerek görünüş kategorisinin eylemin kritik sınırıyla ilgili bir kesitini görünür hâle getirdiğini söylemiştir. Uzun (2004: 145) görünüş kategorisiyle zaman kategorisinin iç içeliği üzerinde durarak görünüş kategorisinin eylem ve zaman ile olan birlikteliğini sağladığını söylemiştir. Bu birliktelik ve benzerlik neticesinde de sözlüksel görünüş ve dilbilgisel görünüş olarak iki ana başlığın ortaya çıktığını belirtmiştir. Smith de Uzun gibi görünüş kategorisini dilbilgisine dayalı ve sözlüğe dayalı görünüş olarak ayırmıştır (Benzer, 2012: 42). Karaağaç (2012: 650-652) ise görünüşün varlık ve olayların anlamları olduğunu, görünüşün bütün dillerde bulunduğunu söyleyerek sözlüklük görünüş ve söz dizimlik görünüş olarak ikiye ayrıldığını söylemiştir. Akerson (2007: 265-267) görünüş ve zaman kategorilerinin yakınlığına dikkat çekerek görünüşün zaman içerisinde süreye nasıl yayıldığını, olayın süre boyutunun görünüş ifade ettiğini söyleyerek görünüş kategorisini açıklamıştır.

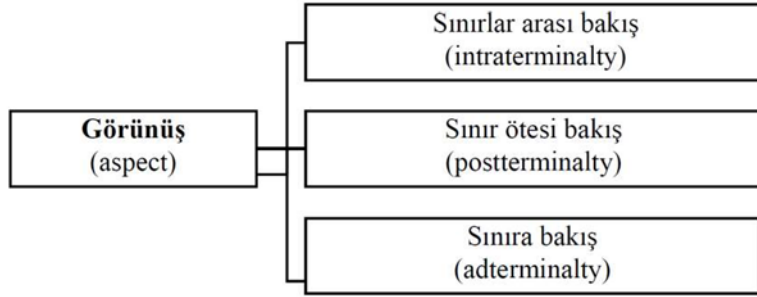
1.1.1.4. Türkçede Görünüş İşaretleyicileri

Türkçede, zaman, kip ve görünüş aynı biçimbirimlerle işaretlenmektedir. Bu biçimbirimler çoğu kişi tarafından zaman ekleri olarak bilinir (Uzun, 1998: 5). Tek bir biçimbirim birden fazla işlevi üstlendiği için bu biçimbirimlere portmanto biçimbirim veya alaşım biçimcik de denir. Örneğin “Ahmet okula gidiyor” tümcesindeki $\{I^4\}yor$ eki, zaman olarak şimdiki zamanı, görünüş olarak bitmemişliği, kip olarak ise bildirme kipliğini işaretlemektedir. Dolayısıyla $\{I^4\}yor$ biçimbirimi Türkçede bir portmanto biçimbirimdir (Uzun, 1998: 5). Bu portmanto biçimbirimler iç içe geçtiği için çoğu zaman ayırt edilmesi güçleşmiştir (Aslan, 2023: 51). Bu güçlüğü ayırmayı yapamayanlar ise geleneksel dilbilgisinde i- ana yardımcı eylemi ile oluşmuş yapılara birleşik zaman adını vermişlerdir. Bu birleşğin yapısını da hikâye etmek olarak açıklamışlardır. Örneğin “geliyordu” gibi bir biçimi şimdiki zamanın hikâyesi şeklinde açıklarlar. Hâlbuki burada şimdiki zaman hikâye edilmez aksine doğrudan geçmiş zaman verilir (Uzun, 2004: 158). Bu şekilde “hikâye, rivayet ve şart birleşik çekimi başlığı altında verilen bu konunun, yeniden gözden geçirilmesi gerekir” (Boz, 2015: 83). Yine de zaman, görünüş ve kip kategorileri eylemde rastgele değil belirli bir sıraya göre bulunur. Buna göre bir eylemde sırasıyla önce kip sonra görünüş son olarak zaman ulamları yer alır. Aşağıda görünüş ulamı konusunda farklı araş-

tırmacıların sınıflandırmaları verilecektir. Bu sınıflandırmalar verilirken dilbilgisel görünüş işaretleyicileri de ayrıca ele alınacaktır (Alan, 2020: 37-42).

1.1.1.5. Görünüş Sınıflandırmaları

1.1.1.5.1. Johanson'un Sınıflandırması

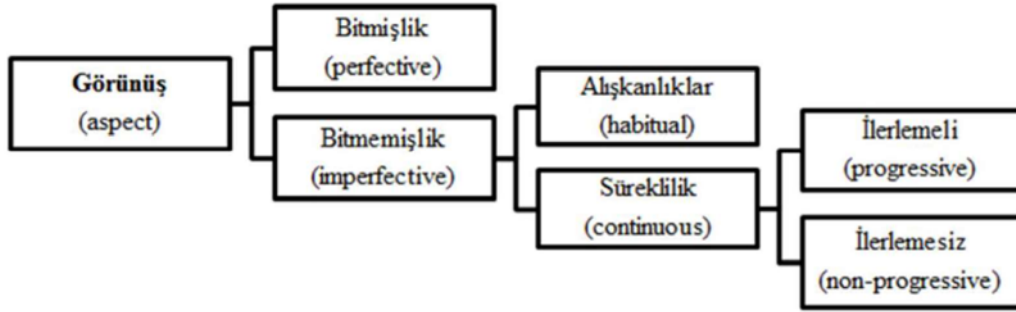
Şema 1. (Johanson 1971'den akt. Alan, 2020: 39)

Johanson eylemlerdeki görünüş ulamını sınır kavramıyla açıklamıştır. Buna göre sınırlar arası bakış “bir olayın başlangıç sınırından sonra ve bitiş sınırından önce, yani başlangıç ve bitiş sınırları arasında gözlemlenmesini ifade eden bir kavramdır. Böylece olay, süreç safhasında gözlemlenir” (Johanson, 1994: 249, 1999a: 172'den akt. Aydemir, 2019: 17). Sınırlar arası bakış “genelde şimdiki zaman ekleri ile -(X)yordu gibi geçmiş zamanda olayın bitiş sınırına ulaşılmadığını bildiren morfemlerce gösterilmektedir” (Johanson, 1998a: 43'den akt. Aydemir, 2019: 17). Sınır ötesi bakış açısından ise “bir olayı, kritik sınırı aşıldıktan sonraki bir safhada gözlemlemeye imkân verir” (Johanson, 1994: 249).

“Bu kritik sınır, başlangıç sınırlı ve sürekli olaylarda başlangıç sınırı, bitiş sınırlı olaylarda ise bitiş sınırı olarak kabul edilmektedir. Türkçede postterminal bakış açısını, genel itibarıyla “geçmiş zaman ekleri” yansıtmaktadır ve bu ekler bir olayı kritik sınırı aşıldıktan sonraki safhada “gerçekleşmiş” olarak göstermektedirler” (Johanson, 1998a: 44'den akt. Aydemir, 2019: 18).

Johanson'un belirlediği üçüncü bakış ise sınıra bakış açısidir. Bu bakış açısında olay ne sınırlar arası bakışı ne de sınır ötesi bakış açısını yansıtır. “Sadece olayı kritik sınıra ulaşıldığında gözlemler” (Johanson, 2000a'dan akt. Aydemir, 2019: 18). Bu bakış açısında “olayın başlangıç ve bitiş sınırları bir tarafa bırakılır ve olay sadece doğrudan ve total olarak yansıtılır” (Johanson, 2019: 258'den akt. Aydemir, 2019: 18).

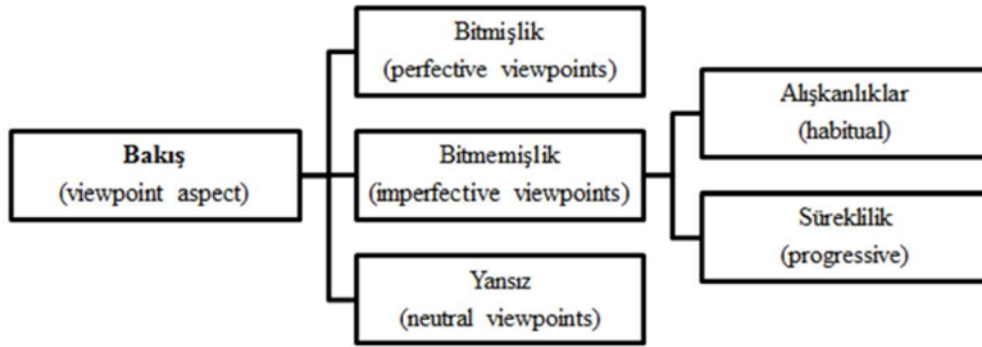
1.1.1.5.2. Comrie'nin Sınıflandırması

Şema 2. (Comrie, 1976: 25'den akt. Alan, 2020: 40)

Comrie'ye göre bitmişlik ve bitmemişlik parça ile bütünü ifade ederken bitmişlik bir durumun ayrı aşamalarından birisini anlatmayıp aşamaların bütünü ifade ederken bitmemişlik, durumun bir aşamasını anlatmak için kullanılır (Aslan, 2023: 51). Comrie bitmemişliğin aşamasını da alışkanlık ve süreklilikle, sürekliliği de ilerlemeli ve ilerlemesiz olarak ele almıştır.

1.1.1.5.3. Smith'in Sınıflandırması

Şema 3. (Smith, 1997'den akt. Alan, 2020: 40)

Smith, görünüşü Comrie gibi ele alırken Comrie'den farklı olarak bitmişlik ve bitmemişlik görünüşüne bir de yansız görünüş eklemiştir. Bitmemişlik yine kendi içerisinde alışkanlık ve süreklilik ifade ederken yansız görünüş, “olayın bitmişliği ya da bitmemişliği ile ilgili kesin yorumların sunulmadığı durumlar” söz konusu olduğunda kullanılmıştır (Aslan, 2023: 54).

1.1.1.5.3.1. Bitmişlik Görünüşü İşaretleyicileri

Bir olayın veya durumun konuşma anından önce başlayıp bittiğini ve artık konuşma anında gerçekleşmediğini bildirir. Bu görünüşü Türkiye Türkçesinde $\{-\{DI^4\}$, $\{-\{mI^4\}$, $\{-\{dI^4ydI^4\}$, $\{-\{mI^4\}tI^4\}$, $\{-\{mI^4\}$ oldu, $\{-\{mI^4\}$ olmuş ve $\{-\{mI^4\}$ oluyor biçimbirimleri işaretlemektedir.

1.1.1.5.3.2. Bitmemişlik Görünüşü İşaretleyicileri

Bir olayın veya durumun konuşma anından önce başlayıp konuşma anında devam etmesidir. $\{-\{(I^4)yor\}$, $\{-\{mAktA(dIr)\}$, $\{-\{mAdA(dIr)\}$, $\{-\{(A/I^4)r\}$, $\{-\{(I^4)yordu\}$, $\{-\{(I^4)yormuş\}$, $\{-\{mAktAydI\}$, $\{-\{(A/I^4)rdI^4\}$, $\{-\{(A/I^4)rmI^4\}$, $\{-\{(A/I^4)r\}$ oldu ve $\{-\{(A/I^4)r\}$ olmuş biçimbirimleri Türkiye Türkçesinde bitmemişlik işaretleyicileridir.

1.1.1.5.3.2.1. Süreklilik ve Alışkanlık

Konuşma anında bitmiş olan veya devam eden olay veya durumun süresini ifade eder. Süreklilik “bir olay veya durumun belirli bir zaman diliminde devam etmesiyle”, alışkanlık ise olay veya durumun çok daha uzun zaman diliminde bir çeşit aktivite veya faaliyet olarak devam etmesi şeklinde değerlendirilebilir (Alan, 2020: 43-48).

1.1.1.5.3.3. Yansız Görünüş

Smith tarafından kullanılan bu görünüşle, bir olayın veya durumun başlaması ve o olay veya durumun aşamalarından birisi ifade edilir. Fakat bu görünüşte olayın veya durumun bitmişliği ya da bitmemişliği noktasında kesin bir yorumda bulunulamaz. Yansız görünüşü işaretlemek için bir biçimbirim de yoktur (Aslan, 2023: 54).

1.1.2. Devir, Yazar ve Eser

1.1.2.1. Eski Anadolu Türkçesi

Eski Anadolu Türkçesi veya Eski Oğuz Türkçesi, Batı Türkçesinin ilk dönemine verilen addır. Bu dönem 13. yüzyılda başlayıp 16. yüzyıla kadar sürmüştür. Eski Anadolu Türkçesi, başta Anadolu olmak üzere Kuzey ve Güney Azerbaycan ile Irak ve Suriye sahalarında kullanılmıştır. Bu dönem siyasi olarak Anadolu Selçukluları dönemi, Beylikler dönemi, Karakoyunlu ve Akkoyunlu dönemleri ile Osmanlı imparatorluğunun ilk dönemini kapsar (Ercilasun, 2019: 438).

1.1.2.2. Yunus Emre

Yunus Emre veya şiiirlerinde geçtiği şekliyle Kul Yûnus, Âşık Yûnus, Yûnus Emrem XII. yüzyılın sonu ile XIV. yüzyılın başlarında yaşamış bir dervîştir (Köprülü, 1966: 223). Taptuk Emre'nin dergâhında tasavvuf başta olmak üzere iyi bir eğitimden geçmiştir. Mevlânâ ve dönemin önemli âlimleriyle bir araya gelerek onlardan esinlenmiştir. Kendi dönemi başta olmak üzere Türk edebiyatı alanına damga vurmuş bir kişidir. Yunus Emre'yi bu kadar değerli kılan ise şiiirlerinde kullandığı yalın ve akıcı Türkçedir (Gülsevin ve Boz, 2019: 8).

1.1.2.3.Risaletü'n-Nushiyye

Risâletü'n-Nushiyye adlı eser H. 707/M. 1307 tarihinde yazılmıştır. Mesnevi nazım türünde yazılan eser tasavvufî niteliğe sahip bir öğüt kitabıdır. (Boz, 2021: 4-7). Abdûlbaki Gölpınarlı tarafından 1943 yılında yapılan tenkitli neşir 1965 yılında bu defa sadece Fatih yazması esas alınarak neşredilmiştir. Daha sonra birçok araştırmacı tarafından neşirler yapılmıştır. Yunus Emre'nin bu eseri giriş bölümü hariç altı bölümden oluşmaktadır. Bölümlerde Rûh ve Akıl, Kibir ve Kanâat, Buşu ve Gazâb, Sabır, Buhl ve Hased, Gaybet ve Bühtân konuları işlenmiştir (Tatcı, 2019: 7).

1.2. Risaletü'n-Nushiyye'de Görünüş İşaretleyicileri

Risâletü'n-Nushiyye'de eylem-ortaç i- ana yardımcı eylemi yapısında kurulan birleşik eylem öbeklerindeki görünüş işaretleyicilerinin geçtiği beyitler aşağıda verilerek görünüş işaretleyicileri koyu renkle belirtilmiş ve her beytin ardından kısa bir açıklamada bulunulmuştur. Görünüş işaretleyicileri gösterilirken Smit'in sınıflandırmasından yararlanılmıştır. Burada mümkün olduğu kadar farklı yapılardaki görünüş işaretleyicileri gösterilmek istenmiştir. Birbirini tekrar eden benzer yapılardan kaçınılmıştır.

1-a gelüp 'aql öñine yüz yire urdı

eser itmışdi aña buhluñ odı (RN 23)

(1a)'da -{DI⁴} ekinden önce gelen -{mI⁴ş} eki görünüş olarak bitmişlik bildirmektedir.

1-b 'azım cihândurur gönül cihânı

seni izleriseñ bulasın anı (RN 47)

(1b)'de -{(A/I⁴)r} eki bitmemişlik görünüşünde olup süreklilik bildirmektedir.

1-c ulu oğlu tama‘ eyü iş itmez

cihān mülki anuñ olursa yitmez (RN 51)

(1c)’de -{(A/I⁴)r} eki bitmemişlik görünüşünde olup alışkanlık bildirmektedir.

1-ç dilerseñ devleti kapuda turgıl

umarsañ hıl‘atı tapuda turgıl (RN 75)

(1ç)’de -{(A/I⁴)r} ekleri bitmemişlik görünüşünde olup alışkanlık bildirmektedir.

1-d inanmazsañ baña hālūñ göresin

çü ‘ömri kibrile yile viresin (RN 91)

(1d)’de -{mAz} eki bitmemişlik görünüşünde alışkanlık bildirmektedir.

1-e niçe geldiyyise uyanmadı ol

bilür bellü ki kolayıncadur yol (RN 119)

(1e)’de -{DI⁴} eki görünüş olarak bitmişlik bildirmektedir.

1-f bilinmezdi ne deñlüdür uzunı

çağırsa taşra çıkmaz yūsuf üni (RN 141)

(1f)’de -{DI⁴} ekinden önce gelen -{mAz} eki görünüş olarak alışkanlık görünüşünde bitmemişlik bildirmektedir.

1-g bañıl olmışdı ‘ilm ü hüner issi

esirgedi özin ol nażar issi (RN 181)

(1g)’de -{DI⁴} ekinden önce gelen -{mI⁴ş} eki görünüş olarak bitmişlik bildirmektedir.

1-ğ eger görseyidūñ gendü zevālūñ

kimesne añmağa kalmazdı hālūñ (RN 233)

(1ğ)’de -{DI⁴} ekinden önce gelen -{mAz} eki görünüş olarak alışkanlık görünüşünde bitmemişlik bildirmektedir.

2. Sonuç

Risâletü'n-Nushiyye adlı eserden hareketle yapılan bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulardan hareketle şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Türkiye Türkçesinde eylem-ortaç i- ana yardımcı eylemi kullanılarak birleşik eylemler oluşmaktadır. Oluşan bu eylemler eylem + ortaç i- şeklindedir. Geleneksel dilbilgisi anlayışımıza göre bu birleşik eylem yapıları örneğin “itmişti” yapısı öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi şeklinde izah edilmektedir. Fakat eylem + ortaç i- yapısındaki ortaçlar görünüş bildirmektedir.

Risâletü'n-Nushiyye’de taranan 560 beyit içerisindeki $-{mI^4ş}$, $-{(A/I^4)r}$, $-{mAz}$, $-{DI^4}$, ekleri görünüş işaretleyicisi olarak tespit edilmiştir.

Dilbilgisel görünüş kategorisi zaman ve kiplik gibi diğer kategorilerle aynı anda bir eylemde sırasıyla bulunabilir. Buradan iki sonuç çıkarılabilir: Birincisi dilbilgisel görünüşü işaretleyen biçimbirimler zaman ve kiplik işaretleyicileri ile aynıdır. İkincisi dilbilgisel görünüşün eylemde bulunduğu yer, zaman ve kiplik kategorisinden farklıdır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

“Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.”

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

“Makale tek yazarlıdır.”

Destek Beyanı

“Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.”

Çıkar Çatışması

“Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.”

Kaynaklar

- Akerson, F. (2007). Türkçe örneklerle dile genel bir bakış (2. baskı). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Alan, N. (2020). Bakış (Dilbilgisel görünüş). E. Boz (Ed.), Türkçede dilbilgisel ulamlar içinde (s. 35-56). Gazi Kitabevi.
- Aslan Demir, S. (2014). Türkmencede sınır sonrası bakış ve -AndIr: -(I)pdIr rekabeti. N. Demir ve F. Yıldırım (Ed.), Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı içinde (s.39-46). Çukurova Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü.

- Aslan, E. (2023). Eylemler. E. Boz (Ed.), Türkiye Türkçesi III sözcük türleri içinde (s. 41-71). Gazi Kitabevi.
- Aydemir, İ. A. (2019). Türkçede zaman ve görünüş sistemi (1. baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Bacanlı, E. (2009). Kılınış kategorisi ve kılınışsal belirleyici olarak yardımcı fiiller (1. Baskı). Ankara: Asal Yayınları.
- Baloğlu, Z. G. (2020). Japonca ve Türkçede görünüş (Aspekt) -Eski Türkçe ve Hakasça ile mukayeseli- (1. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Benzer, A. (2012). Türkçede zaman, görünüş ve kiplik (1. baskı). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Boz, E. (2015). Türkiye Türkçesi biçimsel ve anlamsal işlevli biçimbilgisi (4. baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Dilâçar, A. (1974). Türk fiilinde “kılınış”la “görünüş” ve dilbilgisi kitaplarımız. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, 21-22(1973-1974), 159-171.
- Ercilasun, A.B. (2019). Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk dili tarihi (20. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülsevin, G. ve Boz, E. (2019). Eski anadolu Türkçesi (4. baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Johanson, L. (2016). Türkçede görünüş (1. baskı). (N. Demir, Çev.) Ankara: Grafiker Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1971).
- Karaağaç, G. (2012). Türkçenin dil bilgisi (1. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karadoğan, A. (2009). Türkiye Türkçesinde kılınış (1. baskı). Ankara: Divan Kitap.
- Korkmaz, Z. (1992). Gramer terimleri sözlüğü. (1. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi (3. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koşumcu, S. (2023). Batı grubu ağızlarında görünüş işaretleyicileri. RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (32), 328-342.
- Köprülü, F. (1966). Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar (2. baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Musaoğlu, M. ve Kirişcioğlu, F. (2008). Türk dil biliminde görünüş kategorisinin incelenmesi üzerine. Türkoloji Dergisi, 32-54.
- Tatçı, M. (2019). Yûnus Emre'den yolcuya öğütler Risâletü'n-Nushiyye. Türk Ekini, (4), 6-25.
- Uğurlu, M. (2003). Türkiye Türkçesinde “bakış” (“aspektotempora”). Türkbilig / Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 4(5), 124-133.
- Uzun, N. E. (1998). Türkçede görünüş / kip / zaman üçlüsü. Dil Dergisi, (68), 5-22.
- Uzun, N. E. (2004). Dünya dillerinden örnekleriyle dilbilgisinin temel kavramları Türkçe üzerine tartışmalar (2. baskı). İstanbul: Pandora Kitabevi.
- Vardar, B. (2007). Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü. (2. baskı). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yaman, E. (1999). Türkiye Türkçesinde zaman kaymaları (1. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yunus Emre: Risâletü'n-Nushiyye (Fatih yazması) (haz. Erdoğan Boz), Ankara 2021.

Extended Summary

In the grammar books in the Turkish literature, the fact that predicate modifiers in sentences report aspect outside the tense category was almost never taken into account until Lars Johanson's "Aspekt im Türkischen" in 1971 (Aydemir, 2019: 15). The point of departure of the category of aspect in the Turkish literature has been the realization that the action is seen as a whole and that it is in a category that is the same as time but separate from it (Aslan Demir, 2014: 39). Later, especially with the book "On the Field Language" written by Otto Böhtlingk, the study of the category of aspect in verbs gained momentum (Musaoğlu & Kirişcioğlu, 2008: 8). Vardar (2007: 105-106), one of the researchers who defined aspect, explained the term aspect as a grammatical category indicating how the speaker sees the action described by the verb. Korkmaz (1992: 74-75), on the other hand, explained it as "the situation in which the verb carries a personal and special meaning based on special evaluation and shows a different occurrence, a different way of occurrence, apart from the work it describes and the time it shows in its inflected form". Comrie, on the other hand, explained the concept of aspect as "the observation of a situation from different angles in the context of its internal temporal characteristics" (Comrie, 1976:3 as cited in Baloğlu, 2020: 19). According to Johanson, "aspect is a grammatical category that expresses subjective perspectives that allow observing events in the context of their boundaries (beginning and end boundaries)" (Johanson, 1994 cited in Baloğlu, 2020: 20). Kononov, on the other hand, tried to explain the aspect in the action with a distinction in the form of positivity-negativity, sufficiency-inadequacy (Koşumcu, 2023: 329). Aslan Demir (2014: 39), on the other hand, draws attention to the internal structure of the action and says that the aspectual category makes visible a section of the action related to its critical limit. Uzun (2004: 145) emphasizes the intertwinedness of the aspectual category and the tense category and states that the aspectual category provides the unity of action and tense. As a result of this unity and similarity, he states that two main headings emerged as lexical aspect and grammatical aspect. Like Uzun, Smith also divided the aspectual category into grammatical and lexical aspect (Benzer, 2012: 42). Karaağaç (2012: 650-652), on the other hand, states that aspect is the meaning of entities and events, that aspect is found in all languages, and that it is divided into two as lexical aspect and syntactic aspect. Akerson (2007: 265-267) draws attention to the closeness of the categories of aspect and time and explains the category of aspect by saying how aspect is spread over time and how the time dimension of the event expresses aspect. In Turkish, tense, mood and aspect are marked with the same morphemes. These morphemes are known as tense affixes by most people (Uzun, 1998: 5). Since a single morpheme assumes more than one function, these morphemes are also called portmanto morphemes or alloy morphemes. For example, the suffix $\{I^4\}yor\}$ in the sentence "Ahmet is going to school" marks the present tense as tense, unfinishedness as aspect, and subjunctive modality as mood. Therefore, the morpheme $\{I^4\}yor\}$ is a portmanto morpheme in Turkish (Uzun, 1998: 5). Since these portmanto morphemes are intertwined, they are often difficult to distinguish (Aslan, 2023: 51). Those who could not distinguish this difficulty called the structures formed

with the main auxiliary verb *i-* in traditional grammar as compound tense. They explained the structure of this compound as telling a story. For example, they explain a form like 'was coming' as a story of the present tense. However, the present tense is not narrated here, on the contrary, the past tense is given directly (Uzun, 2004: 158). In this way, “this subject, which is given under the title of story, narration and conditional conjugation, needs to be reconsidered” (Boz, 2015: 83). Nevertheless, tense, aspect and modal categories are found in the verb in a certain order, not randomly. Accordingly, in an action, first modal, then aspectual, and finally tense markers take place respectively. While Smith handles aspect as Comrie does, unlike Comrie, he adds an unbiased aspect to the aspect of finishedness and unfinishedness. While unfinishedness expresses habit and continuity in itself, neutral aspect is used in cases where “no definite interpretation can be offered about the finished or unfinishedness of the event” (Aslan, 2023: 54).